

II. VELECHINUS ISTVÁN
BETHLEN GÁBORNÉ KÁROLYI ZSUZSANNA FÖLÖTT

<Alr>

Halálról való emlékezet, melly lett az Felséges Bethlen Gabornak, Is-
ten kegyelmeboel Magyar, Toot, es Horwat etc. Országoknak válastott
Királyának, Erdely Orgnak Fejedelmének, es Székelyek Ispannyának 5
kedves házastársának, az neháj Felséges Caroly Susanna Fejedelem
Aszonnak temetésének idejen, Sz. Iacab havának 1. napián, 1622.
esztendőben, Cassan. VELECHINUS ISTVAN, az Cassaj Magyar
Ecclesianak második meltatlan Lelki pásztora által. Nyomtatta Cassan,
Mollerus Miklos, ü Felsége typographusa.

<A2r> Micsoda hertelen valo siránkozásra hanyatlott okok ter-
jeztetennek szemeink eleiben? micsoda szokatlan szomorúságra ingerlő
gyásznak homálya setetéllik ez levegő égben? micsoda ohaitással
tellyes fekete házaczka helhez tetett előnkben? micsoda alattomban
valo Zokogás szállott, ó kegies halgatok, minnyáian szivetekben? 5

Oeszve tettétek kezeiteket, Le függeztettétek feieiteket; köny-
hullatásokkal terheltétek megh szemeiteket; siráshoz készítettétek
arczolatokat; panaszkodások hallására emeltétek füleiteket.

O keserű jelenség! O czodalatos változás! Ha az kerek égne val-
tozhatatlan Vrának amaz fel kent királyi Prophetája örvendeteségé- 10
ben, az eget, az földet, a' tengert, a' napot, az Holdot, és egyéb terem-
tett állatokat Istennek magasztalásában valo öröme keszeretti, ugyan
azonokat én most ez nagy eseten sirásra nem készergethete? Mert, ó
sz. Isten! attol a' ki romlásra hanyatlott hazánkknak oltalmazó edes
Annya vala; <A2v> attol a' kinek jelen letében batorságunk, távozá- 15
sában félemlésünk, hozzánk jövesében örömünk vala; attol a' kit sok-
szor (noha nem kívánta) lövő szerszámoknak, es Doboknak Zengese-
ben, trombitáknak harsogásiban köszöntünk vala; attol, a' ki kegyel-
messegének tejével sokakat ugyan éltet vala; attol attol a' keduetlen
halálnak siető kegyetlensége miatt, el hagyattunk, el marattunk, 20
megh fosztattunk. O' fekete korommal jedzettetett bodogtalanságh!
O' sűrű köddel be burettatott jajgatásnak napia! Micsoda nap ez?
Zokogásnak, fohazkodásnak, siralomnak, keserűségnek napia. Ez
mái nap az, mellyen a' mi kegyelmes Vrunknak, Magyar orszagnak
választott Kirallyának jámbor, Isten felő, kedves, hiuseges, szerelmes 25
nehai házas társa, SVSANNA fejedelem aszony, nekünk nehai kegyel-
mes Aszonyunk, az ítélet napiáiglan valo njugovo hailekában szálletta-
tik.

Erettünk éltében gondos vigyazásának érdeme erre onszol ben-
nünket hogy távol letünkben, ez Nemes Király varasban Cassaban, 30
nem egyeb árros pompával, ha-<A3r>nem Istennek igejében be foglalt
boldogh emlekezetiről valo elmélkedéssel szolgalljunk el takarettatásá-
nak napian.

Hogy ez boldogul lehessen, jer imátkozzunk.

Mi Atyánk, etc.

35

Text.

Psal. 81. vers. 6. 7.

„En montam Istenek vattok,” „de mint egy köz ember, megh
haltok.”

AZ emberi gyarłoságh es az halhatatlanságh soha őszve nem fér- 40

kezhetnek, és miképpen az természettel, s' az mennyei bodogságnak meltságával igényés lineán ellenkezik az, hogy az mennyei dicsőségben valaki halandónak találtatnék lenni; Így mind a' természettel, mind az emberi gyarlósággal egy altallában ellenkezik az, hogy valaki halhatatlannak találtatnék lenni ez földön. Mellyből követke-<A3v> 5 zik, hogy mikeppen az mennyországgh imillyen titulussal illettetik; „Terra viventium”, „Előknek földé”, * Így ez vilagh ellenben imillyen nével neveztessek: Terra morientium, meg halóknak, halandóknak földé.

Ezt jelenti ez el olvasott rovid bötü, melly mindenekre, az nagy 10 meltságban helhezettekreis ki terjed, mellyről egykevese bevebben jer elmélkedgyünk.

Mindeneknek előtte pediglen erről kel értekeznünk: Az nagy mel- 15 totságban levők az Fejedelmek miért mondattatnak Isteneknek? Avagy az Fejedelmek minden hatalmasságúake? kezdet es végh nélkül valoke? mérhetetleneke? halhatatlanoke? Nem, mert mind ezek a' teremő felségnek saját tulajdonsaghi. Nemis ezekre nézve mondattatnak Isteneknek. Hát miért? Töb okok közöl imezek nevezetessek. 1. mert az Istennek törvenyt és íteletit gyakorolják az emberek között, mint az 2. Cronik. 19. v. 6. megh tétzik, holott így szol Iosaphat: 20 „Iol megh lássatok mit czelekesztek, mert nem ember képében ítélték, hanem az Vrnak képében.” Az jokat oltalmazták, az go-<A4r>noszo- kat megh büntetik. Annak okaért az Istennek természetit kell követ- 25 niek, ki az bűjös bájosokat, varásokat káromkodokat, és afféléket, hogy megh büntessék érdemek szerént, igaz íteletiből parancsolja Levit. 20. et 24. Deut. 13. vers. 9. c. 17. v. 5. 6. 7. cap. 18. v. 10. Erre nevezve neveztetnek Isteneknek. 2. Tovabba: Neminemő kivalt- keppen valo Isteni ajándékokat közöl vélek az menyben lakozo Isten, mint ki jön az Moses negyedik könyvének 11. részéből*. Így Haggaeus 30 Prk 1. részében* azt olvassuk, hogy Zorobábelnek Lelke az Istentől indettatott. Mellyre nézve szent Pál azt paranczolja, hogy imátkoz- zunk érettek 1. Tim. 2[,2].

Szép nevezet ez: drága titulus ez, de megh lássák az Fejedelmek, hogy ezzel fel fualkodásra valo alkalmatosságot ne vegienek magok- 35 nak, mert ha egy reszből Istenek, mas reszből közönséges sorsok va- gyon minden rendbeli emberekkel. Isten szava ez: „Sicut caeteri homines moriemini”, „mint egyeb emberek, szinten úgy tiis megh haltok.” Hogy hogy? Az Istenek megh halnak? Így <A4v> vagyone az dologh? Mint egyeb emberek, ökis megh halnak, mert *titulum eis indulsit, immortalitatem non contulit*, az Isten ez nevezetet nekik 40

ingyen ádta, de halhatatlanságot nem adott nekik, azt mondgya Cyrillus.

Minden igaz birodalom alatt levő Országokban az Statusok kö- 5 zött, avagy csak az jól rendelt Respublicákban az közönséges Tör- vények kivől, vadnak kivaltkeppen valo Törvényekis, *decreta particu- laria*, mellyek egyeb országokat tartományokat, avagy városokat nem köteleznek, hanem csak azt az hol ki adattattak. Az egész kerekség- 10 ben, melli minden alkotmánt be foglal, három Országgh, es Országlas vagyon, Mennyei, Pokolbeli, Földi. Ezeknek külön külön tulajdon Törvenij vadnak, egyknekis Törvénye az masikat nem kötelezi. Az 10 Mennyei Országban ez az *decretum particulare*, kivaltkeppen valo Törvény: Valakik az mennyországgh lakosi, azok soha öröcke megh nem halnak, hanem mind öröckön öröcke élnek. Esa. 25.* „Praecipitavit mortem in sempiternum”, „el vezette az Halált mind öröcke”. Kedves, drágálatos Törvény <B1r> ez, es boldogh, a' kinek ez Tör- 15 vény adatik. Az Pokolbeli saját Törvény ez: Az Pokolbol soha senki- nek szabadulása nem leszen, hanem öröckön öröcke az végh nélkül valo halálban kell maradny. Psal. 48[,15]. „Mors depascet eos”, „az Halál” mindenkor „emeszti őket.” O' keserű Törven! Iob volna soha nem születni, hogy nem ezzel köteleztetni! Az Földi Törvény ez: 20 Minden embernek egyszer megh kell az testi Halált kostolny, Heb. 9 [,27]. „Statutum est hominibus semel mori”, „el vegezett dologh hogy egyszer az emberek megh halljanak.” Rom. 5. v. 12. „Az Halál minden emberekre el hatott.” Fel bomolhatatlan Törvény ez; megh változ- hatatlan Törvény ez; el kerülhetetlen Törvény ez; egyenkent min- 25 dennek adattatott ez; „Quis est homo, et non videbit mortem”, „kiczoda ember, és halált nem latna”, azt mongia szent David 88. soltárában [v. 49.], az az, valaki ember, annak megh kell halny. Miczo- da a' Fejedelem? Ember, Ember? Hát bizony megh kell annak is halny. Amaz Thecoa városbeli Aszonyállat nem valami köz renden valo em- 30 berrel, hanem Kirallyal beszél vala, tud-<B1v>ni illik Daviddal, mikor ezt monda, 2. Sam. 14. v. 14.: „Ime minnyajan megh halunk, es ollya- nok vagyunk mint az viz, melly a' földre ki ontatik, és fel nem szedet- hetik”, es nincsen ebben Istennél személy válogatás.

Miert nem veszi ki a' fejedelmeket, fejedelem aszonyokat, és 35 egyéb hatalmasokat? Ezert mert azoknakis irattatott és adattatott ez Törvény: „Statutum est”, „el rendelt dologh”, hogy az ember megh hallyon, a' mint amaz versben vagyon foglaltatuan:

Sub tua purpurei veniunt vestigia Reges

Ehez hasonlo imez:

*Est commune mori, mors nulli parcat honori
Dives et fortis veniunt ad funera mortis.*

Gazdag vala Salamon, erős vala Samson, tekintetre szép vala Absolon; Ezekis el multanak, mint egy köz ember megh holtak.

El feletkeznek sokan Lelkek veszedelme alatt, a' fejedelmek közül az ő halandóságokrol, nem jut eszekben az Istennek ez, halandóságra intő mondása: „*mint egyéb emberek, úgy megh haltok,*” hanem csak erre figyelmeznék: „*Ego dixi, Dij estis*”, mint Herodes Act. 12. v. 21. 22. ki midőn az ő Király ruhá-<B2r>jában fel öltözven es az ő szekiben kevélyen ülven, szollana a' kössegeknek, a' kössegh ezt kialtia vala: „*Isten szava ez, nem emberé*”, mellyet ő nagy fel fualkodással hal vala, de el vévé jutalmát, mert férgektől emesztetek megh.

Alexander Macedo örömet szenvedé elsőben az hizelkedőktől, hogy halhatatlannak, sőt Iupiter Isten fiának mondattatott, de mikor sok sebekkel megh sebesítettet volna, megh ismere magát halandónak lenni s-azt monda: Hol vadnak most, a' kik engem Istennek vélnek vala lenni? Ezek a' sebek Istenségnek jeleje? Ez test szakadás, ez vernek búséges folyása halhatatlanságnak jelensége? most veszem eszemben hogy nekemis megh kel halnom. Eszeseb volt az Attya Philippus, ki azt akarta, hogy egy szolgálja minden nap ezt mondgya ő neki: *Philippe, memento esse mortalem*, Philep Király, megh emlékezze rola hogy halando vagy. Ehez hasonlo volt Carolus Magnus czelekedete*, mert midőn halálnak orajához közel leven kerdették volna, micsoda czimert irassanak anny győzödelme után <B2v> az ő koporsojára, azt felelte, hogy az halálnak kepet irjak fel; Nem kívánta hadakozásával niert czimerét; nem kívánta a' Romai Imperiumnak ket fejő sassat; nem a' királyi pálczát; nem az ő viselt dolgainak diczerétes jelenségét, hanem az halál képét, melljel jelentette hogy az erősekis, az győzödelmesekis az halálnak ereje, es hatalma alá rekeztettek.

Külömbözött ettől az Assyriusoknak amaz hatalmas Monarchaja, Nagubodonozor Király, ki magában bizakodo fel fualkodásból halhatatlanságot iger vala magának, és Isteni tisztességet halászatot, azonban eyeli látásokat lata;* Először látott egy Allo képet, kinek feje Arany volt, labai czerepből valok, melly látást midőn Daniel magyarázna, azt monda, „Te vagy ő Király, az az Arany fő,” de labajd erőtelének, es a' te természetednek fundamentoma csak sár, föld, czerep, kit az köveczke, az halál, hertelen öszve törhet, öszve ronthat. Masodszor, látott egy magas es ágaival igen széleszen ki terjett állo fát, melly felől imillyen szozatot halla: „Vágiátok le az fát.” Magia-<B3r>rázvan eztis Daniel, azt monda: „Az fa mellyet láttál”, „te vagy Király, ki fel ma-

gaztaltattal,” es te olly fa vagy, melly le vágatik, Zöldellésétől megh foztatik, az Királyi meltoságból ki vettetik.

Ismerjétek megh tehát, ő Fejedelmek magatokat nagy állo képeknek, magasban fel nyult szélessen ki teriedett fáknak lenni, Istenekek lenni de megh emlekezzetek rola, hogy egy sincz közületek, a' ki az halhatatlansággal diczekedhetnek, „*sicut caeteri homines moriemini*,” „mint egyeb emberek meg haltok,” mert igen igaz Horatiusnak amaz gyakorta szánkban forgo verse: *Mors aequo pede pulsat pauperum tabernas Regumque turres*. Es:

Mors sceptris ligonibus aequat.

Nem hagyhatom el Iulius Caesarnak az hatalmasoknak halando voltokon valo álmekodasat, ki noha Pompejust fölötte igen gyűlölte, mind az által mikor a' fejet (mellyet Ptolomaeus szolgálai vittek vala eleiben) latta volna, keservessen kezde sirny, czodalkozvan es szanako-zvan azon, hogj a' nagioknak úgy mint a' kiczinyeknek, az erőseknek, <B3v> mint az erőteleneknek, az Fejedelmeknek, mint az köz népnek megh kell halny. Mi tehát Iuliussal nem kesergünke? nem ohaitozunk? latvan hogy az Iffiak úgy mint az vének; az ékessen öltözetők, mint az ruhátalanok; az tekintetre kívánatossak, mint az kedvetlen tekintetők; az Fejedelmek, Fejedelem aszonyok, mint egyeb ferfiak, mint egyeb aszonyállatok, az halál által el ragattatnak, megh giözetnek, le veretnek; meg szenvednek, rothadásra ternek. O' hejában valóságának semmire köllő hejában valósága! Ez nehaj kegyelmes Fejedelem Aszonyunk nem volte valaha Iuno kívántatos tekintetivel? nem volte Diana tisztességes draga öltözetivel? Nem volte Ceres Istentel ajándekoztatott bevölködesével? Mint lett dolga? mire változott allapattya? „*Sicuti caeteri homines*,” „mint egyeb emberek” megh holt. Ah ah siralmas emlékezet! El esett hazánknak ékes koszoruia; el esett országunknak eggyk fő Oszlopa; el esett az kereztyenségnek eggyk erős tamasza; el esett a' szegenyeknek éltető dájkája. Felseges Vrunck, el esett elmédnek, szived-<B4r>nek, gondolatidnak, tanaczodnak, sőt tellyes életednek hason fele, melly mia lehete valami gyönyörűseged, lehete hátra valami vigasságod? Ez vala hiuseges segedelmed birodal-madban; Ez vala vigyázó szemed had viseledben; Ez vala nagy rész-ből gondviselőd jelen es tavol létedben, enyhétöd sürő gondaidban, vigasztalód szomorusagidban; Mellyek micsodák voltak egyebek; ha nem az felsegedhez valo házassagbeli, nagy es ki mondhatatlan igaz szeretetinek buzgosága, es tapasztalható jelenséghe? Sirattyák ötet, mint Aszonyokat minden erősséghe, kesergik palotaj, ohaityák ágyas-házai, asztali, udvari, ékességhe, lepely, es minden ruházati.

Ti pediglen kegyelmes Vruncknak, es kegyelmes Aszonyunknak

meltóságok szerint fel emeltett székek, mit czelekesztek? Sirtok, gyasztok, es ha szolhatnátok, kéczég nélkül éképpen panaszozkodnátok: Micsoda szánakozásra méltó ábrázatban öltöztünk? Hol a' mi előbbi ékesegünk? Honnan vagy ez mi véletlen változásunk? Így kellett minékünk az Aranyas öltözet <B4v> helyében el vettett 5
szinnyel be burettatnunk? O' világi életnek czalárd kellemetessége! Ma öröm, holnap siralom; ma éneklés holnap kesergés; ma diadalom, holnap romlás; ma élet, holnap halál; „*Sicut caeteri homines moriemini*,” ó Fejedelmek, Fejedelem aszonyok, köz ti veletekis az Halál. Bár ne volna köz mindennel! Vaiha ez könyörületlen sárgeto nem zör- 10
getett volna ez halhatatlanságot érdemlő Fejedelem azon palotajan!

De mit mondgyunk? „*Sicut Domino placuit ita factum est*,” „mint az Vrnak teczett, úgy lett,” megh marad halhatatlan neve. Ha Marthesianak az Amázonok között; Ha Lampedonak Europa la- 15
kosi között; Ha Antiopának Herculessel, Hyppolitának Theseussal való viselt dolgokert még ma diczéretes emlékezetek fen forogh: Ennekis magasztalando hire neve semmikeppen feledékenségekben nem leszen. „*In memoria sempiterna erit justus*,” azt mondgya szent David Psal. 111[.7]. „*Memoria iusti*” in benedictione, úgy szol bölcz Salamon Proverb. 10[.7]. Isten előtt örök emlékezetben leszen, Isten előtt ál- 20
dásban leszen az ő Felsege emlékezete. <C1r>

Ez világi emberek előtt pedig, miben álljon az ő felsége diczé-
retes boldogh emlékezete, ninczen emberi nyelvű, ki azt, meltósága
szerént elegségeskeppen ki beszélhetné, hanem csak azt mondom, a'
mit szent Ambrus D. egyéb alkalmatossággal mondott, így szolván: 25
„*Talis fuit, ut ejus vita multorum disciplina sit: In ipsa namque fuerunt posita exempla vivendi, et tanquam in exemplum exemplariter expressa fuerunt virtutum magisteria*.” „Olyan volt, hogy az ő élete sokaknak fenytékő tudományára volt, Mert ő benne életnek példái voltanak, és mint egy példában, példa szerént ki ábrázoltattanak volt ő 30
benne az jóságos czelekedeteknek mesterségi.” Annakokaert hogy ha szabad öszve vetny (s-miert nem volna pedig szabad) az reghi sz. Aszonyokkal, volt Isteni felelmével Anna; Együgyősegeivel Rebeca; Férfjéhez való engedelmessegeivel Sara; Tiztaságával *re et nomine*, nével és valósággal Susanna; Eszessegeivel Abigail, Hazájához való indolattjá- 35
val Iudith; Erkölczével Esther; Mely szent Aszonyok az mint hogy ez külön külön való ékessegek-<Clv>kel mostis emlékezetben tündökle- nek: Így holott mind ezek ez mi kegyelmes Aszonyunkban czimeres- sen fel talaltattak, lehetetlen dologh hogy valaha boldogh emlékezet nélkül való feledékenséggel el törölthetnék. O' bodogh ferfiu, a' ki- 40
nek enny jóságos czelekedetekkel tündöklő Aszonyállat adatik! Ez

ilyen vidamságot szerez az ő ferjének, és annak életének esztendeit be tölti jó szerenczével, a' mint bölcz Syrach szol cap. 26. [v. 1.]

Nosza tehát (mert csak ez vagy hatra) jarully ele Elcana, tedd be a' földben a' te Isten felő Annádat. Isáac, állj ele, köszöncz be az ő aluvo agyas házában együgyő Rebecadot. Abraham, temesd el az te engedelmes Sarádat. David, boczásd be, nyugodalmának helyére a' te eszes Abigailodat. Assvere, add megh az ő Annjának a' földnek a' te sima erkölcző Estheredet. 5

Menny el, menny el te idvözült Iudith: Szállj be, szállj bé, va-
lósággal es neveddel, diczöült, SVSANNA. 10

Nyugossa az Vr értünk való faracságid után minden tetemidet; örvendeztesse a' <C2r> szenteknek tarsaságában idvözült Lelkedet; Szentellye megh a' szenteknek szente nyugovo agyasházadat; Tá-
masza fel örömmel a' porbol senvett tagaidat; Eggyesécsze Lelkoddal fel tamadando testedet. Allasson az igaz Biro keze felől, hívjon be 15
amaz kedves, édeséges szoval az Fiu Isten az Iesus Christus az hervad-
hatatlan bodogságnak örvendetesességében, holott mijs ez élet után
eggyemben vigadhassunk, a' tellyes sz. Háromságot a' szent Angyalok-
kal, és minden diczöült szentekkel áldhassuk diczerhessük es magasztal-
hassuk mind öröckön öröcke Amen. 20

<C2v> Az Ceremoniának be summalása az Castrum-doloris mellett.

HAzánknek es nemzetünknek fényessen fel teczett egyk csilla-
giának ki beszélhetetlen kárunkal való le esését szomorú pompával,
siralmas ohaitással nezők, celebrálók, mellyel a' mi oháitozó sziveink- 25
nek faidalmi öszve kötöttük a' mi kegyelmes Vrunknak kesergő szo-
moruságával, hogy így mind két félre nézve halaado voltunknak
neminemő sengéjet ki nyilatkoztathatnók. Szomorú engedelmességh
ugyan, de ez jelen való időhöz, es dologhoz fölötte alkalmatos. Kiczo-
da tulaidonetotta vétkül az Isráel népének, hogy az Isten ellen Zugo- 30
lodokonnis szánakozzek? Ki rágalmazhatta a' Sido népet, hogy Iosias-
nak esetin siránkoztanak? David Király ugyan paranczolat szerént
szolt vala imigyen az egész népnek: „*Scindite vestimenta, et accingi-
mini saccis, et plangite ante exequi*”-<C3r> *as Abner*.” „Szaggassátok
megh ruhátokat, es öltözzetek sákban, es sirjatok az Abner temetése 35
előtt.” Az Istennek tudománya fáklája nélkül valok közül pedig
amaz Telesilla aszont az ő viselt dolgainak diczéretes emlékezetiert
a' Lacedemonbeliek ohaitással kesergették.

Tiztünk szerént czelekedtünk tehát, hogy ez mi kegyelmes Aszonyunk holt testenek melto tiztességes el takarettatását mijs ez heliben illendöképpen, ohaitással, szanakozással; cohonestáltuk, celebráltuk, emlekezetben consecráltuk.

Nyugodgyék az Vrban!

5

HA annak okáért már a' szabados Vr ezzel látogatott bennünket, azon Vr, az irgalmasságnak Attya, az minden vigasztalásnak Istene, az mi előttünk ragyago czillagunkat tarcsa megh szemeink előtt, ü Felségét, mint kegyelmes Vrunkat, eszességnek, igasságh szeretetnek, Isteni félelemnek Lelkevel, mint ekkediglen, ennek utannais naponkent ruházza es erősécze, ez mo-<C3v> stany meltó szomoruságában vigasztallja, hogy, tellyes élete, birodalma, forgolodasa legyen minden üdőben az elő Istennek tiztességere, az igaz Anyaszentegyhaznak terjedesere, hazánkna oltalmara és megh maradasara, Amen.

10

Margójegyzetek

- 118:7 *Psal. 26[,13].*
- 118:29 *vers. 17.*
- 118:30 *v. 12. 14.*
- 119:13 *vers. 8.*
- 120:23 *Gregor. Turon.*
- 120:34 *Dan. 2,4.*
- 122:25 *Lib. 2. De Virginib.*
- 123:33 *2. Sam. 3,[31.]*

5

II. VELECHINUS ISTVÁN BETHLEN GÁBORNE KÁROLYI ZSUZSANNA FÜLÖTT

Károlyi Zsuzsanna (1585–1622) Bethlen Gábor (1580–1629) fejedelem (1613–29) első felesége volt, 1605-ben házasodtak össze. Több gyermekük is született, de a felnőttkort egyikük sem érte meg.

Életének utolsó éveiben a fejedelemasszony is sokat betegeskedett, amint az férje féltő hangú leveleiből kiderül (lásd pl. TT 1879. 201–18). Bethlen a nikolsburgi béke megkötése után, 1622. május 6-án érkezett vissza szerencsés hadjáratáról Kolozsvárra. Feleségét már nagybetegesen találta, így politikai sikere feletti öröme nem lehetett teljes: május 13-án hajnalban Károlyi Zsuzsanna örökre elnyugodott (lásd Herepei János írását: *Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez* I. 69).

Már másnap kezdetét vette az az egészen július elejéig tartó eseménysor, amelynek alkalmával Erdély és Felső-Magyarország egész (egyházi és világi) értelmiségi elitje lehetőséget, sőt megbízást kapott a fejedelmi gyász látványos ceremóniáiban való részvételle. A testet Gyulafehérvárra vitték, indulás előtt, útközben, majd a fejedelmi székvárosban prédikációk és orációk tucatjai követték egymást. Ezek teljes anyaga nyomtatásban is megjelent 1624-ben Gyulafehérvárott két reprezentatív gyűjteményben (*Exequiae principales, az az Halotti pompa...* RMK I. 539. = RMNy 1306 és *Exequiarum caeremonialium...* RMK II. 428. = RMNy 1307. Az utóbbiban olvasható latin leírás alapján adja elő a szertartások egész menetét Fekete Mihály: *Bethlen Gáborné temetése.* = ErdProtKözl 1871. 63–65. 73–74. 80–82, 90–91. 102–103).

Már 1622. május 15-én így írt Bethlen Gábor a kassai elsőpaphoz, Alvinczi Péterhez: „Kassán is az szentegyházban való praedikáló széket és egyéb illendő székeket is Kgd vonyattassa be fekete posztóval, és harangoztassanak is, és ha illendő leszen egy castrum dolorist is erigáltatna Kgd az sz. egyházban, és akkorra, mikorra parentatiója leszen itt benn szerelmes, istenben elnyugott házas társunknak, ott is predikállanának és szép isteni intéseket tennének az predikátorok.” (Szilágyi Sándor: *Bethlen Gábor és a kassai pap.* Bp. 1881. 12.) Kassán pontosan végrehajtották a fejedelem utasításait. Így történt, hogy 1622. július 1-jén, a sírbatétel napján, amikor Gyulafehérvárott a Szt. Mihály-templomban a kassai elsőpap, Alvinczi prédikált, ugyanakkor odahaza Kassán a város másodlelkésze, Velechinus István mondott prédikációt. Ez utóbbi beszéd minden bizonnyal még ugyanabban az évben megjelent Kassán (e feltételezésre és a nyomdász, Mollerus Miklós személyére lásd Ecsedy Judit: *A gyulafehérvári fejedelmi nyomda eredete.* = MKSz 1975. 9–24); e nyomtatvány (RMK I. 524. = RMNy 1266) szövegét közöljük.

Velechinus István (?–1633) Komáromban született, alapfokú iskoláit is ott végezte Magyar Ágh Jakab lelkész segítségével. 1612-ben a nagyszombati iskola rektora lett. 1614. szeptember 28-án beiratkozott a heidelbergi egyetemre. 1616-tól ismét Nagyszombatban rektor. Kassára 1618. február 5-én hívták meg másodlelkésznek, ettől kezdve haláláig a városban működött. (Kemény Lajos: *Velechinus István életéhez.* = ItK 1910. 197–206.) Egyetemi disputációin kívül itt közölt beszéde az egyetlen ismert önálló műve.

Hosszabb tanulmányt érdemelne Velechinus „távol letünkben” (117:30) elmondott beszédének és a fejedelmi temetés közvetlenül az udvarban zajló prédikációinak összehasonlítása. Már első látásra is nyilvánvaló, hogy a közös alkalom, a halál ténye mennyire sok közös motívumot, a kor toposzrendszerének, egy hagyománykincsnek, irodalmi-irodalomszociológiai tradíciónak milyen sok azonos elemét hozza felszínre a különböző művekben. Szövegünk textusát (Zsolt 81,6–7.) ugyanazon a napon Gyulafehérvárott Kiserüi Dajka János is felhasználja a maga beszédének kiindulópontjául. Ugyancsak július 1-jén Gönczi József nagybányai prédikátor ugyanazt a latin közhelyet idézi, amely Velechinus beszédében is olvasható (120:1–2), és elmondja ugyanazt a történetet is Fülöp királyról és Nagy Sándorról (lásd szövegünkben 120:13–22); Keresszegi Herman István zilahi lelkész Horatius közismert sorát citálja, akárcsak Velechinus (121:8–9). S míg a másodpap Kassán így ír: „nével és valósággal Susanna” (122:34–35), addig előljárója, Alvinczi Gyulafehérvárott ezt mondja: „voltaképpen Susanna vala” (megértéséhez lásd szövegünk 122:35 sorának tárgyi jegyzetét is), Kiserüi Dajka pedig még korábban, május 26-án ilyen verset deklamál: „Susanna szépséggel, / Abigail eszel, / Júdit ekes nyelvevel, / Ester szelidseggel” (vö. 122:35–36). Ezeknek a megfeleléseknek pontos feltérképezésével sokat megtudhatnánk a kor toposzrendszeréről, konvencióiról, a prédikációírás szabályrendszeréről; a különböző beszédek azonos helyeinek összevetése a közös források felderítéséhez is segítséget adna. Ugyanakkor elmélyült vizsgálat bizonyára azokat a finom eltéréseket is ki tudná mutatni, amelyeknek a legelőkelőbb közönség és személy szerint a fejedelem, másrészt egy egyszerű városi közönség előtt elmondott prédikáció között kétségtávol lenniük kellett.

A nyomtatvány szövegét az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött példány alapján adjuk. Ez ma a kiadvány egyetlen ismert példánya (a Szabó Károlytól a kassai jogakadémia könyvtárában említett darab sorsa ismeretlen). E budapesti példány címlapja hiányzik, így a címléírást Szabó Károly nyomán közöljük.

A nyomtatvány A2r és A3r lapján stilizált leveles indákból kialakított szimmetrikus kompozíciójú M és A iniciálé, a C2r lapon záródísz, a C3v lapon stilizált leveles indákból alakított háromszögű záródísz látható.

Tárgyi jegyzetek

115:3 Bethlent a Habsburg-ház elleni támadása során, 1620. augusztus 25-én választotta Magyarország királyává a beszercebányai országgyűlés. E címéről a nikolsburgi békében (1621. december 31.) mondott le Bethlen cserébe Oppeln és Ratibor hercegségekért.

115:4 *Orgnak*: országnak.

115:6 *Szt. Jakab hava*: július.

117:4 A castrum doloris.

117:9–12 A 148. zsoltárra utal.

117:12–13 *Keszeretti, készergetheme*: a *kényszerit* ige alakjai (ellenállhatatlanul) ösztönöz, sarkall értelemben. (Vö. TESz II. 447.)

117:31 *Árros*: az *ár* (és nem az *áru!*) főnév -s képzős származéka: áras = drága.

118:24 *Bűjös bájos*: bűbajos 'boszorkány, varázsló'.

118:30 *Prk*: prófétának.

119:2 Alexandriai *Cyrrillus* (375–444) hivatkozik. Az *Explanatio in Psalmos* című munka görög eredetijének latin fordításában, a megfelelő helyen (PG LXIX. 1203–6) Velechinus latin idézetét nem találtuk meg, de az ókeresztény író sorainak jelentése szinte azonos. Vö. még PG LXXVII. 935–42.

119:19 Velechinus a *depasco* igét 'leleget, elfogyaszt', ill. 'megnyirbál, megnyeseg' értelemben fordítja, Károlyi fordítása a 'legeltet' értelmet adja vissza: „a halál legelteti őket”.

119:39 „A te nyomaidat követik a bíborruhás királyok.”

120:1–2 „Közös dolog meghalni, a halál nem törődik a méltósággal. A gazdag és erős is beáll a halál gyászmeneteibe.” A kor proverbiumgyűjteményei szelvényben ismerik ezt a latin közhelyt (vö. Walther Nos. 7360, 17007). Korabeli verses fordítását lásd VIII. 298:1–2.

120:13–22 E Nagy Sándor-anekdótáról lásd Király György: *Világbiro Sándor mondája régi irodalmunkban*. In: *A filológus kalandozásai*. Bp. 1980. 188–9. Philipposzról lásd Aelianus: Var. hist. VIII, 15.

121:8–9 Horatius: Ódák I. 4, 13–14. „Porba tiporja a sárga halál a póri putrit ép úgy, mint a királyok tornyát.” (Szabó Lőrinc ford.)

121:10 „A halál a kormánypálcákat a kapákkal egyenlővé teszi.” A kor szelvényben ismert proverbiuma (vö. Walther No. 15198). Későbből lásd Picinelli lib. III. cap. 36.

121:11–17 E jelenetről így ír Plutarkhosz Caesar-életrajza (48): „Mikor Theodosz elébe vitte Pompeius fejét, elfordult a szörnyű látványtól, [...] hullottak a könyvei.” (Máthé Elek ford.)

121:18 *Ékessen öltözetők*: ékesen öltözöttek vagy ékes öltözetűek.

121:22–23 Vanitatum vanitas, a bibliai Prédikátor könyvének visszatérő kifejezése.

121:24–26 Az antik mitológiában *Juno* (Héra) a házasság, házastársi hűség és erkölcsi tisztaság védője, *Diana* (Artemisz) a szüzesség, *Ceres* (Déméter) a termékenység, bőség megszemélyesítője.

121:40 *Lepely*: lepeli = leplei. Kelme, takaró.

122:12 Jób 1,21.

122:14 *Marthesia*: valószínűleg Marpészia: amazón királynő, meghódította Kis-ázsia, de miután hadseregének egy része a zsákmánnyal megrakodva hazatért, a szövetkezett barbár törzsek megölték.

122:14 *Lampedo*: Lampadó amazón királynő, a Tanaisz (Don) folyótól nyugatra egészen Thrákiáig hódított Európában.

122:15 *Antiope* amazón királynőnek a görög mitológia szerint nem Héraklész-szel volt szerelmi kapcsolata, hanem Thészeusszal. Ismeretes azonban egy másik Antiope is, Theszpiosz, Theszpiai királya ötven lányának egyike, aki (mint a többiek is mind) fiút szült Héraklésznek: Alopioszt. A lánnyal való kapcsolat csak jelentéktelen, futó kaland a hős életében. (Apollodórosz: *Mitológia*. II. 4, 9–10. II. 7, 8.)

122:15 Thészeusz Héraklész amazónok elleni hadjáratában rabolta el *Hippolütét* (más változatban Melanippét vagy Antiopét), aki Hippolütoszt szülte neki. Amikor azonban Thészeusz Phaidrát vette feleségül, Hippolüté az életére tört, s Thészeusz megölte. (Apollodórosz: *Mitológia*. K. 1, 16–17.)

122:18 „Örök emlékezetben lesz az igaz.”

122:19 „Az igaznak emlékezete áldott.”

122:23 *Nyelü* = nyelv.

122:25 *D.*: doctor.

122:33–34 Az itt említett *Anna* Elcana felesége, Sámuel anyja, lásd 1Sám 1. *Rebeca*: Izsák felesége, lásd 1Móz 24. *Sara*: Ábrahám felesége, Izsák anyja, lásd 1Móz 11,29.

122:35 A bibliai *Zsuzsanna* a tisztaság jelképe (már a név is azt jelenti héberül: lilium). Történetét lásd Dán 13.

122:35–36 *Abigail*: Nábál özvegye, Dávid egyik felesége, lásd 1Sám 25. *Judith*: lásd Jud. *Esther*: lásd Eszt.

123:7 *Assvere*, ismertebb olvasatban Ahasveros: perzsa király, Eszter férje.

123:37 *Teleszilla*: argoszi költőnő, Pindaros kortársa. A hagyomány szerint i.e. 510-ben, amikor Kleomenész spártai király megtámadta Argoszt és a férfiakat már megölte, Teleszilla az asszonyok élére állt, akik vezetésével visszaverték a spártaiakat. Harci dalaival vitézségre buzdította honfitársait.

124:3 *Cohonestal*: megtisztel, megbecsül, dicsőít.

124:4 *Consecral*: halhatatlanná tesz, megörökít.

124:10 *Ekkediglen*: eddig, ez ideig.

125:6 *Gregorius Turonensis* (Tours-i Szt. Gergely) semmi esetre sem jegyezhetette fel ezt Nagy Károlyról, hiszen a császár 814-ben halt meg, míg ő, a *Historia Francorum* püspök írója 594-ben. Az elbeszélte történet néhány elemét lásd PL XCVIII. 1389–90. 1407. 1445–6.

125:8 Szt. Ambrusnak (340 k. – 397) nem *De virginitate* (A szüzességről) c. munkájáról van szó – amelyre Velechinus tévesen utal –, hanem a *De virginibus* (A szüzekről) c. műről, amelyben ez olvasható (2. k. 2. fej.): „Talis enim fuit Maria, ut ejus unius vita omnium sit disciplina.” (15.) „Sit igitur vobis tanquam in imagine descripta virginitas vita Mariae de qua velut speculo refulgeat species castitatis et forma virtutis. Hinc sumatis licet exempla vivendi, ubi tanquam in exemplari magisteria expressa probitatis, quid corrigere, quid effingere, quid tenere debeatis, ostendunt.” (6.) (PL XVI. 219–23.) Magyarul: „olyan volt Mária, hogy egymagának élete mindenki számára tanítás volt.” „Úgy ragyog ki belőle tisztaság és erény szépséges formája, mint valami tükörből. Innen vehettek példákat életetekre, ahol a tökéletességnek mintegy példányképpen kialakult formái világosan mutatják, mit kell megjavítanotok, mit utánoznotok és megtartanotok.” (Rajeczky Benjámin ford.)

117:10 fél – 117:14 szazánkknak – 117:16 félemlésunk, – 117:38 mégh – 118:14 Fejedelmék – 118:19 törvenyt – 118:23 természetit – 119:3 Országokban – 120:4 multának, – 120:6 Istenek – 120:10 szollaná – 120:11 fél – 120:12 jutálmát, – 120:23 halának – 120:41 kel magasztaltattal, – 121:3 ő – 121:39 Aszonyokal – 122:19 bolcz – 123:6 engedelmel – 123:26 köttötük – 125:8 *Virginit*.